

Barn og bøker fantasy med Lykke Guanio Uluru

Vignett: barn og bøker – en podkast om barnelitteratur

F: Ingen oppdikta bokserie i verde har selt meir enn bøkene om Harry Potter. Sia fyrste boke kom ut i 1997 har dei sju bøkene selt samla øve 500 milliona eksemplar på øve 80 ulike språk.

L: Hvorfor treffer dette her så veldig? Hva er det i kulturen nå som gjør at vi syns dette her er så utrolig fascinerende?

F: Dette e da professor på Høgskulen på Vestlandet, Lykke Guanio UluRU, som spør om. Ho tok landets fyrste doktorgrad i fantasy i 2013, med utgangspunkt i Harry Potter-bøkene og Ringenes herre-trilogien. Me ska snakka om fantasy-sjangeren opp mot leseglede her i Barn og bøker i dag, og ska fyst høyra frå vårt eige barnepanel, med Erika på 12 og Aksel på 11:

B: Då kan de få svara meg, for Harry Potter er jo så utrolig populært.

E: Det er veldig bra, da.

B: Ja, det er veldig bra? Korfor trur de at Harry Potter er blitt så populært?
Ja, Aksel ka seie du?

A: Mange barn går jo på skolen, så de tenker at det hadde vært gøy om jeg òg kunne fly. Og mange barn trivde seg kanskje ikke så bra hjemme. Så de tenkte bare: Å ja, jeg kunne òg ønske jeg fikk et brev for å gå til magisk skole. Det var ganske bra skrevet. Du kunne lett komme deg inn i det.

B: Mhm?

E: Ja, fordi magi, det er jo egentlig alltid interessant. I stedet for å øve på f.eks. engelske gloser, så kan man øve på hvilke ingredienser man har for å få den beste trylledrikken. Det har vært veldig gøy og liksom ... Ja.

L: Når jeg satte meg grundig inn i fantasy, så har det røtter tilbake til den tidligste litteraturen. Så det er slitesterke fortellinger.

F: Lykke UluRU skreiv i doktorgraden sin at Harry Potter e som ein godtepåse fø sjele.

L: Vi har alltid fortalt hverandre sånne fantastiske historier. Og så er det sånn at tidligere så tenkte man kanskje at det var sånn universet fungerte. Det var guder som grep inn. Og så har det da skjedd ... på 1800-tallet så slutter vi på en måte, så bestemmer vi oss for at det ikke fins noe overnaturlig. Så skal vi forklare alt med fornuften. Sånn at dette med fantasy og mytologi og folketroen ble litt forbudt, kan du si. Det var da vi fikk gotikken f.eks., som er en slags kritikk av det verdensbildet. Fordi det går ut på at virkeligheten ikke er sånn som den blir forklart. Det ligger noe under. Så jeg syns fantasy er interessant på den måten at jeg tenker at det er litt forhandlinger om virkeligheten, hva som er mulig og ikke mulig. Men den gjengse forståelsen nå er jo på en måte at fantasy inneholder ting

som umulig kunne ha skjedd, og flygende tepper og sånn. Det tror vi jo kanskje ikke at kan skje.

B: Men er det kanskje det som gjer at ungar spesielt griper til dette, som dei gjorde med eventyra, og som dei kanskje gjer no, med at dei er ikkje så opphengt i fornuft?

L: Eventyrene var jo i bunn og grunn for alle tidligere. Det var folkeeventyr. De ble jo fortalt både for voksne og barn. Og så kom det jo kunsteventyr på 1800-1900-tallet, hvor der kjente forfattere som skriver folkeeventyr. Og da ble de jo tilpassa barnet etter hvert, som en barnelitteratur.

F: Da øvenaturlege har hatt ein stor plass i dan skrevne barnelitteraturen oppgjøno, berre tenk på Grimm sine kunsteventyr på tidle 1800-tal, Alice i Drømmeland kom ut i 1865, Trollmannen frå Oz kom i 1900 og Hobbiten av Tolkien i 1937 og so vidare og so vidare.

L: Og så kom Harry Potter-serien, og så begynte jeg å lure på: Hvorfor er alle så veldig opptatt av trollmenn?-Er det noe i tiden? Hva er det i det kollektive som er så ... Hvorfor er alle så interessert i magiske hendelser og trollmenn? Så egentlig har jeg bakgrunnen at jeg var interessert i ... Eller det er jeg fortsatt, da. Interessert i kollektive bevegelser. Jeg syns det er veldig fascinerende f.eks. at plutselig vil alle danse gangnam style, og alle gjør akkurat det samme, og det blir en stor bølge. Så dette her var jo en sånn trollmannsbølge, da. Men før det så kunne man jo ikke skrive fantasy, da. Så du kan jo si at Harry Potter åpna vel for de som var interessert i å skrive fantasy. For det var jo en lang periode i norsk barnelitteratur hvor realismen sto veldig sterkt. Så kanskje bare pendelen svinger litt fram og tilbake.

B: Men i alle tilfeller så er det jo voksne folk som anbefaler bøkene til ungane, kan ein jo sei. Det er jo aldri ungane som går sju år gamle på butikken og seier: "Eg skal kjøpe en bok til meg sjøl, kva kan du anbefale?" Dei får det jo enten på skulen eller på biblioteket eller i presangar, så har du nokre tankar om kva det er som gjer at voksne vil at ungar skal lese det, då?

L: Det måtte jo være fordi at noen av bøkene er godt skrevet. Og så tar de kanskje opp ... Holdt på å si - fantasy er kjent for å handle om verdier. Kampen mellom det gode og det onde. Så kanskje de har en moral som foreldre eller voksne syns kan være en måte å komme i samtale med barn på, om verdispørsmål. Sånn jeg reflekterte da når jeg undersøkte dette her, så var det jo det at fantasy-litteraturen trekker veksler på veldig mange sånne arketyperiske symboler. Veldig sånne fortellingsmønstre som ligger veldig dypt i fortellertradisjoner, samtidig som de er på en måte verdimesig ganske åpne. Det er noen sånne symboler som vi kan kjenne igjen, t, mønstre for fortelling som vi har hatt med oss i århundrer og årtusener. Som gjenbrukes i fantasy. Allikevel er de åpne bilder som man kan legge ulike verdier i. Du kan jo si at Tolkien f.eks. Han har inspirert miljøvernere, men han har også blitt brukt av fascister i Italia. Det er vel det jeg tror de tekstene som blir veldig store og leses av veldig mange, de har en slags kompleksitet, men samtidig at de har disse mønstrene som gjør at de treffer oss

på en eller annen måte. Og så er de likevel åpne, sånn at man har rom for å legge litt av sine egne ting i det, da.

F: Kem har ikkje drømt om å ve ein av hovedpersonane i yndlingsbøkene sine? Me må ta inn barnepanelet vårt igjen og høyra ka dei meina:

B: Ka er det som gjer at de tenker at ein hovudperson er kul, f.eks. Ja, Aksel?

A: For så vidt hvis hovedpersonen ligner litt på deg, for da føler du deg kul, og da tenker du: "Å ja, den personen som er, er litt kul."

E: Ja, det er litt sånn som Aksel sa, syns jeg òg. Jeg liker når de er litt likesinnede sjøl. Men òg det kan være interessant hvis de ikke gjør det, eller hvis de er ulike fra deg. Det kan komme litt an på hvilken slags type. Men ja, litt som Aksel sa, egentlig.

B: Ja, Aksel.

A: En karakter du kan litt se deg igjen i, på en måte. Men òg liksom en karakter som har vært gjennom noe og har et mål, eller noe sånt viktig. Det er alltid bra med en serie. For ofte når du har lest gjennom en bok, så er de i boken kompisene dine. Du har blitt kjent med dem litt. Så det er liksom sånn: Ja, OK, kan vi få mer? Gi oss mer.

L: Det er jo et grep som Rowling har gjort, som egentlig er litt imponerende med den serien. Eller hun begynner jo ... Altså, i den første boken er han elleve år. Det skjer en psykologisk modningsprosess med karakteren, så han begynner ... Han begynner som elleveåring og slutter som syttenåring. Og de barna som leste den boken ... Og mange unge voksne, og også voksne etter hvert. For han ble jo eldre, og så fikk han et mer komplisert sjeleliv ettersom alderen hans gikk opp i bøkene. Så det er jo et interessant grep som Rowling har brukt, og som gjør at de bøkene ble også allalderlitteratur. De vokste på en måte med de som leste bøkene.

B: Og det er jo veldig annleis enn f.eks. ein del formellitteratur i krim, der det er ikkje om å gjere å endre verken alder, plass, noko som helst. Du vender tilbake til det same gang på gang, heilt til du blir lei.

L: Ja, og det er jo også noen tilrøyelser som går på det at serier er veldig fine på den måten at når de forbegynner å lese det, så kjenner de seg igjen. De vet at de treffer noen karakterer som de blir kjent med og som de liker, og som ikke forandrer seg. Men at det skjer f.eks. i krim et spennende plott hver gang. Et nytt mysterium. Men du lærer en formel som du kan kjenne deg trygg som leser i formelen, på en måte.

F: Me va inne på da med formelskriving i sist episode av Barn og bøker, då me hadde krimforfattar Jørn Lier Horst i studio. Då òg snakka me om detta med illustrasjonsgrad, altso at unga muligens i større grad ve ha illustrerte bøke, òg fø myllotrinnet og eldre. Og sjøl om Harry Potter-serien kom i illustrerte utgåve i

2015, so består Harry Potter i utgangspunktet av sju tjukke bøke utan illustrasjon. Ka tenke HVL-professor UluRU om detta?

L: Nei, og det er jo veldig interessant, for det er vel en tendens man ser, altså nå jobber jo jeg i lærerutdanningen også, men at det blir en lavere toleranse for lange verbaltekster uten at de blir brutt opp av bilder. Og det har jo med at vi blir vant til å lese på andre flater hvor det er veldig mye visuelt, da. Så man blir sterk til å lese det visuelle, og så har man ikke tålmodighet til å lese lange tekster. Det er jo rent fysisk også en trening de gjør for å lese verbaltekst. Så beveger du øynene på en bestemt måte. Du må ha en veldig disiplinert bevegelse for å følge en linje og avkode, mens bildene er mer umiddelbare, og vi beveger blikket på en annen måte. Så det kan ha med sånne treningsmomenter som det å gjøre. Det skal ganske mye disiplinering til for å lære å lese, hvis man ikke blir veldig interessert. Nå har jo barn veldig mange andre veier inn til underholdning og fantasier. Dataspill, f.eks., er det jo veldig mange som bruker mye tid på.

B: Sidan denne podkasten handlar om barn og bøker, er det då sånn at ein treng å vere uroleg for at den langlesingen forsvinn? Eller handlar det berre om å finne rett bøker?

L: Det er jo mange som er urolige for det. Så hvis vi er det, så er vi jo ikke alene om det, i hvert fall. Men jeg tror jo veldig mye har med at de har forbilder, og at de blir lest for når de er små, og gjerne lenger også. Du kan si at jeg tror i skolen at høytlesning for litt eldre elever har forsvunnet. Man har mindre tid i skolen også, fordi man er veldig opptatt av ferdigheter. At man har mindre tid til å lese opplevelser og bruke lang tid på noe. At man haster fort videre. At det er et generelt trekk i kulturen, kanskje. Mens lesing krever litt mer både innsats og tid.

E: Når jeg var yngre når vi gikk på barnetrinnet, jeg husker ikke helt når det var, men i hvert fall noen dager, så hadde vi samling, og så sa læreren at nå er det høytlesning. Og da hadde vi sånn at vi kunne tegne eller gjøre kunsthåndverk. Men mange likte å tegne eller gjøre ting mens. Og det syntes jeg var veldig gøy. Jeg startet å høre litt på lydbok, og det syntes jeg var ganske greit. Du kunne gjøre det mens du gjorde andre ting, og da fikk det ... Jeg trodde jeg kan hjelpe med økt leselyst òg.

F: Eit par leselyst-stalltips frå Erika i barnepanelet dar altso, som òg nevne Bokslukarprisen som ein bra måte å få presentert nye bøke på. Men tebake te Harry Potter, den sjelelege godtepåsen som Uluru snakka om i starten:

L: . Nei, Harry Potter som en godtepose for sjelen, det var jo litt at jeg så på dette. Dette her med verdiene. Og så så jeg på at i "Ringenes herre" så er det et veldig konsistent verdisystem, som er når du ... Altså det er ikke veldig oppe i dagen, men hvis du analyserer det, så er det basert på at Tolkien var katolikk. Så det verdisystemet som ligger på en måte dels i "Ringenes herre", det er hans katolske tro, men samtidig så har du også en god del sånn ... En god del sånn naturmystikk der, så det er ikke helt entydig det heller. Mens i "Harry Potter" opplevde jeg at det er mer litt sånn som vi kanskje er i dag, at du plukker litt verdier herfra og derfra, og så setter du sammen litt det du har lyst til å tro på, for det er en sånn

setning som Rowling gjentar, at det er på en måte opp til deg hva du velger å tro, og da blir det sånn. Og det er jo kanskje veldig i tiden, apropos det om det er tidløst eller ikke.

B: Kva tenker du er den appellen som går på kross av generasjonar og ... Ja.

L: Nei, det er jo ... Det er vel det at vi alle liker å leke, og mange liker å innbille seg ting. Mange liker å gjøre tankeeksperimenter. Da kan vi si at Det er jo litt sånn verden beveger seg vidare også. Hvis ingen hadde fantasi og forestilte seg ting som de ikke kunne se rundt seg, så ville vi ikke hatt noen nye oppfinnelser. Det ville jo ikke skjedd noe annet enn det som vi allerede hadde rundt oss.

F: Verde går på fram så lenge fantasien får sleppa te – kloke ord på tampen frå professoren. I neste episode av Barn og bøker gler me oss te å snakka med forfattar Nora Dåsnes om tegnserieromanen som sjanger fø leselyst. E da illustrasjona so ska redde leselysten te ungane i framtie? Eg heite Brit Aksnes, og takk for følgjet og te slutt:

L: Jeg er Lykke Guanio Uluru. Du hører på barn og bøker.